

Адміністрація НДІ астрономії докладася певних зусиль, щоб зберегти їх та в майбутньому ввести до наукового обігу. На жаль, умови зберігання унікальних документів абсолютно не відповідають жодним архівним вимогам; вони зберігаються в звичайних (проте “надійних”) залізних шафах. Безумовно, являючи собою значну історико-культурну цінність, документи мають і досить високу комерційну вартість...

Balyshev M.

**Documentary Monuments of Kharkiv Observatory:
Issues Related to Preservation and Implementation in Scientific Circulation**

The article highlights the history of arrangement and systematization related to the Struves' family archives – three generations of a well-known astronomer's dynasty, kept at Kharkiv observatory. Special emphasis is made on miserable preservation conditions and critical physical state of the documents which pose a threat to this unique documentary heritage.

Анна ЛАШУК

СТАН ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ ПОЛЬЩІ*

Від редакційної колегії. *Аналітичний огляд і роздуми щодо процесів інформатизації польських архівів на замовлення редколегії “Архівів України” були люб’язно опрацьовані авторкою у вересні 2004 р.*

Стаття є не просто надзвичайно цікавою і глибокою, вона – абсолютно актуальна для українських архівістів і є взірцем аналітичних і архівософських есе як жанру.

Документ супроводжує людину здавна. Змінюються його форма, способи утворення та зберігання, зрештою значення – як давніше, з моменту створення документа, так і пізніше, коли документ та його зміст перестають бути зобов’язуючими та актуальними. Здавна документи, з різних причин визнані за особливо цінні, оточені піклуванням; докладалися зусилля щодо збереження їх для нащадків, зосередження у приватних та публічних зібраннях. Архівні установи є скарбницями, що зберігають цінні сліди минулого, які не загинули у вихорах історії. Подібно до документів, архіви також еволюціонують. Змінюються їхня організація, способи створення й урядування, а також категорії документів, їхні автори та користувачі. В останнє десятиліття ХХ ст. польські державні архіви зазнали надзвичайно великих змін і очікували на ще більші, не тільки в методах роботи, але й підходах до інакше створеного документа, що має віртуальний зовнішній вигляд.

Ці зміни пояснюються кількома причинами – від політико-економічних, через суспільні, завершуючи поширенням сучасних технологій. Як наслідок, виникає відкрите інформаційне суспільство, офіційне бачення якого в Польщі презентує ряд урядових документів¹. Члени такого суспільства є творцями документів та їх користувачами; впливаючи на спосіб створення і різновид документації, вони змушують до впровадження нових засад і методів їхнього обслуговування в публічних установах, а також в архівах. А як архіви готові до цього? Чи полегшують нові технології виконання традиційних завдань, а, можливо, при застосуванні комп’ютерів утворюється вже нова якість – як документа, так і роботи з ним? У цій статті увагу буде зосереджено на тому,

---

* Переклад з польської Вікторії Москалець.

що вдалося зробити завдяки комп'ютеризації архівів та впровадженню інформаційних систем.

Теоретична робота над інформатизацією архівів набула організованої форми у 70-х роках ХХ ст.² Уже в серпні 1970 р. під керівництвом професора Станіслава Навроцького розпочала свою працю робоча група “Інформатика і Архіви”. Це відбулося через два роки після першого офіційного вживання терміна “інформатика”³. Спочатку вивчався досвід інших країн і здійснювалася підготовка польської архівної методики сприйняття нової технології. Завданням колективу в перші роки діяльності був аналіз картотеки фондів і опрацювання використовуваного до сьогодні зразка картки фонду, що містить формалізований опис, опрацювання інструкції про складання покажчиків⁴, а також створення першої інформаційної системи для архівів – AZAK. На першому етапі комп'ютеризації архіви мали справи з інформаційними технологіями скоріше на відстані, користуючись зовнішніми осередками перетворення даних. За таким способом, наприклад, у 80-х роках ХХ ст. у Лодзькому Політехнічному інституті створено систему AZAK – першу інформатичну збірку архівної інформації⁵. Її друга версія вже у 90-х роках була опрацьована за дорученням Товариства польських архівістів також сторонньою фірмою⁶.

Комп'ютеризація польських державних архівів розпочалася наприкінці ХХ ст.⁷ Перше комп'ютерне обладнання потрапило до Головного архіву давніх актів у 1990 р. Тоді архів придбав комп'ютер, а також одержав від Патриції Кеннеді Грімстед ще один (типу Macintosh), який спочатку використовувався для проведення нею досліджень, а пізніше – для виконання інших архівних завдань. У 1991 р. персональні комп'ютери ІВМ було придбано для п'яти державних архівів: у Любліні, Познані, Щеціні, Варшаві, Вроцлаві⁸. Перші роки комп'ютеризації характеризуються кількома шляхами оснащення архівів комп'ютерами – від централізованих закупівель до подарунків від окремих осіб або установ.

Мізерна кількість комп'ютерного обладнання в першій половині 90-х років ХХ ст. не дозволяла його широкого застосування, однак уможливила набуття першого практичного досвіду. На засіданнях групи “Інформатика і Архіви” ішлося як про плани діяльності, так і перші результати – можливість практичного використання інформаційного обладнання, а також успіхи та поразки. Кількість комп'ютерів збільшувалася, і архівісти дбали про те, щоб вони не стояли без роботи⁹.

Станом на 1998 р. комп'ютерне обладнання, принаймні по одному комплекту, вже мали всі державні архіви та їхні відділи. Наприкінці ХХ ст. у державній архівній сфері налічувалося понад 600 комп'ютерів. За статистикою, у середньому один комп'ютер припадав на двох працівників, але на практиці було інакше – від одного в Державному архіві

в Лешні й 1,14 у Державному архіві в Каліші до трьох у Державному архіві в Любліні й 3,7 у Державному архіві в Замосці. Відтоді оснащення комп'ютерним обладнанням поліпшилось і в кінці 2003 р. кількість комп'ютерів (разом з ноутбуками) досягла 1007¹⁰. Найбільша їх кількість знаходиться в державних архівах (разом з відділами): в Катовіцах (71), в Кракові та архіві міста Старої Варшави (по 67), в Архіві нових актів (53), в Щеціні й Вроцлаві (по 43), в Головному архіві давніх актів (42). Найменша кількість комп'ютерів припадає на державні архіви в Елблонзі (7), в Лешні і Замосці (по 8), в Каліші (10). Водночас в архівах і Генеральній дирекції державних архівів (далі – ГДДА) налічується 625 принтерів. Інше супутнє обладнання – менш численне. До нього слід віднести засоби безперебійного живлення, проектори, а також багатофункціональні принтери, що одночасно працюють як ксерокси і сканери. Останнім часом збільшується кількість обладнання для оброблення та презентації документів, що зберігаються в архівах: сканерів (наприкінці 2003 р. їх було 74, у тому числі 4 сканери формату А3 та один сканер мікрофільмів), цифрових апаратів (у 2003 р. їх мали: Архів нових актів та державні архіви в Бидгощі, Катовіцах, Радомі, Жешові і Суwalkах) та пристроїв для запису на компакт-диски, що дедалі частіше стають невід'ємним компонентом комп'ютерів.

По кільканадцяти роках оснащення архівів комп'ютерне обладнання стало універсальним знаряддям праці, його забезпечення на загал можна вважати задовільним. Натомість стають очевидними проблеми старіння обладнання і периферійного устаткування, потреба в його модернізації або вилученні з ужитку і заміни новим. Більш як 40 % комп'ютерів, що використовувались у 2003 р., виготовлено до 2000 р., а це, при прискореному розвитку технічного прогресу, свідчить, що часто їм важко відповідати постійно зростаючим вимогам.

Комп'ютери, як правило, обладnano операційними програмами та програмами користувача. На початковому етапі комп'ютеризації при підготовці текстів уживалися прості текстові редактори, бази даних були створені на системах управління базами ISIS і dBase, пізніше FoxPro. Централізованим коштом придбано також програму ARJ для архівування даних. У другій половині 90-х років ХХ ст. впроваджено до використання пакет офісних програм Microsoft Office¹¹. У бухгалтеріях повсюдно використовувалися фінансово-економічні та зарплатні програми. Функціонує також програма PŁATNIK, а для пересилання відомостей використовується електронний зв'язок. Натомість, рідко звертаються до спеціальних програм – Corel, Adobe Photoshop, Fotostation або Adobe Acrobat.

У другій половині 90-х років ХХ ст. розпочато роботу з об'єднання окремих робочих місць у комп'ютерну мережу. Внутрішні мережі функціонують нині у 27-ми державних архівах (Головний архів давніх

актів, Архів нових актів, Архів механічної документації, державні архіви у містах: Білосток, Бидгощ, Елблонг, Гданськ, Катовіце, Кельце, Краків, Лешно, Люблін, Лодзь, Олштин, Ополе, Пйотркув Трибунальський, Познань, Пшемишль, Радом, Жешув, Сувалкі, Щецін, Торунь, Вроцлав, Замосць, архів міста Старої Варшави), у 12-ти відділах, а також у Генеральній дирекції державних архівів. Не завжди мережа об'єднує всі комп'ютери, у деяких випадках вона з'єднує кілька визначених відділів або окремих робочих місць. Більшість архівів використовують схему client-serwer, спираючись на Windows NT Serwer, окремі з них вживають систему Linux, хоча частина і надалі використовує схему peer-to-peer.

Наступне завдання – доступ до розгалуженої мережі, що забезпечує швидке сполучення з установами та користувачами. На сьогодні вже всі архіви і частина відділів мають можливість використовувати Інтернет. На початковому етапі застосовувався модемний зв'язок, зараз щораз більше архівів мають постійний зв'язок, використовуючи, наприклад, послуги SDI або Neostrada. Прогрес у цій сфері діяльності спостерігається також на офіційних урочистостях. Спочатку презентації відбувалися з використанням зв'язку dial-up, якість якого була ледь допустима, а під час урочистого відкриття першого інтернетного проекту “Скарби польських архівів” у 2002 р. NASK змонтувало бездротовий зв'язок великої пропускної спроможності.

Оснащення архівів комп'ютерами і спосіб його організації – досить визначний показник комп'ютеризації. Значно суттєвішим, хоча важко вимірюваним і порохваним, є застосування обладнання при виконанні архівами своїх безпосередніх функцій. Обсяг і напрями використання устаткування за короткий час виразно змінилися. Спочатку комп'ютер виконував роль поліпшеної друкарської машинки для листування й підготовки наукових текстів. У подальшому комп'ютер почали використовувати для підготовки до видання каталогів виставок та інших публікацій. Розпочалося також зосередження інформації в комп'ютерних базах даних, спочатку – локальних, що використовуються в одному архіві; з часом запроваджено до застосування стандартні бази, а відомості, зібрані в них, об'єднано в загальнопольські зібрання. Нині така функція комп'ютерів стала переважаючою, а існуючі бази даних не тільки зосереджують інформацію про фонди, але й допомагають виконанню установлених функцій. Комп'ютери уможливають складання звітів і створення зведень і діаграм (графіків) під час використання калькуляційних аркушів. За три останні роки спостерігається зростаюче використання комп'ютерного та цифрового обладнання (сканерів, цифрових апаратів) при копіюванні документів і наданні копій користувачам. Всесвітній доступ до Мережі допомагає в пошуку архівної, наукової або правничої інформації, актуалізації програм, що використовуються в архівах, при електронному листуванні.

Варто детально охарактеризувати дотеперішні напрацювання архівів у сфері нагромадження інформації в електронному вигляді. Перші кроки було зроблено в різних установах. Так, державні архіви в Любліні й Познані спільно зі Східним архівом створили реєстри депортованих і репатріантів, Головний архів давніх актів – реєстри євангелістів Варшави XVIII ст. і список карт і планів Варшави XIX ст., Державний архів міста Старої Варшави – електронну версію торговельного реєстру та інших судових реєстрів. Методом спроб і помилок архівісти пристосовували комп'ютери до своєї професійних потреб. Результатом такої роботи стали численні опрацьовані схеми даних, з яких частину було реалізовано, і вони знайшла своє відображення у конкретних інформаційних структурах, що були заповнені даними і функціонують до сьогодні, деякі навіть після конвертації до нових програм. Частина баз не продовжується, а їхні відомості перенесено до стандартизованих програм або становлять закриту збірку історичного змісту. Інші бази не витримали випробування часом або зіткнення з конкретним архівним матеріалом, що виявився більш ускладненим або занадто багатим у порівнянні з баченням програмістів. Від 1995 р. Центр архівної інформації почав провадити й удоступнювати реєстр створюваних і використовуваних в архівах баз даних. Свого часу найбільшою базою був покажчик до документів Вроцлавського кадастрового уряду, створений у Державному архіві у Вроцлаві, що налічує понад 28 тис. записів. Понад 15 тис. записів містили: облікові документи членів місцевого Комітету ПОРП Гданськ-Центр у Державному архіві в Гданську, а також торговельний реєстр "А" фірм за 1917–1945 рр. і покажчик документів Спеціальної Комісії з боротьби зі зловживаннями та економічними злочинами за 1950–1954 рр. у Державному архіві міста Старої Варшави.

Переліки баз даних повинні слугувати не лише для інформування про здійснені архівами заходи, а й для обміну досвідом між авторами, які працюють над аналогічними проблемами. Від 2003 р. цей покажчик доступний на архівному інтернетному сервісі (www.archiwa.gov.ua). Станом на 2004 р. він охоплював 536 різномірних баз даних. Ця кількість поступово збільшується і варто звернути увагу, що після початкового динамічного росту в останні роки її коливання є незначними. Все рідше архіви створюють власні інформаційні структури, сягаючи частіше у стандартні системи баз даних. Спостерігається також поєднання первісних невеликих зібрань у більші, де зосереджено численніші відомості. Така еволюція можлива лише в тих установах, в яких працюють кваліфіковані співробітники й існують комп'ютерні мережі, що уможливають доступ до спільних архівних баз даних. Уніфіковані дії полегшать у майбутньому введення цих даних до інтегрованої системи. Наприкінці 2003 р. найбільше локальних баз даних функціонувало в державних архівах у Кракові (59), в Катовіцах (53), Гданську

(42) і Бидгощі (36). Більш як половина архівів створили декілька баз даних, користуючись системами, переданими ГДДА. При підрахуванні кількості локальних баз, стандартних, а також електронних описів виявлено, що найбільшу їх кількість в електронному вигляді на кінець 2003 р. мали державні архіви в Познані (1981), Ольштині (1211), Гданську (1044), Ополі (897), Жешові (862) та Архів міста Старої Варшави (850), а найменшу – Архів механічної документації (10), Державний архів в Елблонзі (62), Архів нових актів (97). Іншим показником ефективності використання комп'ютерів для зосередження інформації у структурованому вигляді є кількість баз даних, що припадає на одне комп'ютерне місце. Наприкінці 2003 р. вона коливалася в межах від 0,3 в Архіві механічної документації, близько 2 в Архіві нових актів, бл. 2,5 в Кракові, бл. 3 в Катовіцах і бл. 4 в Головному архіві давніх актів до більш як 70 в Ольштині, бл. 50 в Познані та понад 30 в Ополі, Каліші, Радомі, Замосці та Зеленій Гурі, при середній кількості бл. 15 баз даних на комп'ютер. Ця кількість є одним із показників рівня інформатизації, коли порівнюються різні за величиною бази даних – від кількох сот записів до понад 100 тис. Спочатку обраховувалася кількість зосереджених у базах записів, але відразу після появи реляційних баз даних знехтувано проведенням таких дріб'язкових обчислень¹².

Рішення про створення локальних і зведених баз даних, що виконують функції архівних довідників, виникло з двох причин – реалізації методичних засад та конкретних потреб користувачів. Найчастіше переважає саме друге, коли доступ до документів є негайнішим, аніж їх власне опрацювання. Щоб справитися з цими потребами, належить щоразу завчасно їх передбачити, й, очікуючи на питання визначеного типу, приготувати відповідне знаряддя для надання відповіді. Це вимагає детального відстеження законодавчої діяльності парламенту, а також роботи урядової адміністрації. Саме із законів і розпоряджень часто впливає суспільна потреба в інформації і документах відповідного виду (наприклад, документах, що підтверджують репресії, або документах на право володіння у випадку передбачуваного повернення права власності). Зацікавленість актами, що можуть підтвердити факт переселення або примусової праці, спричинила виникнення найбільших, порівняно з минулими часами, електронних баз даних. Однак не часто вдається заздалегідь підготувати відповідне інформаційне забезпечення, а звідси – й труднощі у виконанні суспільного замовлення.

Щодо тематичної структури локальних баз даних, то нині більше половини з них становлять як покажчики до окремих фондів, так і міжфондові. Найчастіше – це іменні, рідше – предметні, географічні або змішані покажчики. Іменні покажчики переважно охоплюють документи судових, репатріаційних, нотаріальних, тюремних установ, документи ПОРП, а також акти громадянського стану¹³. Надалі використовуються

локальні бази даних описування окремих видів документів, наприклад картографічних, фотографій і печаток, а також актової документації¹⁴. Їхня величина коливається від кількох десятків записів до понад як сотні тисяч. І надалі залишаються найбільшими бази у вигляді покажчиків, що, як правило, використовуються при підготовці відповідей на запити дописувачів та користувачів. Тут варто подати назви деяких з них, що стосуються предмета інформації, а також свідчать про обсяги їх використання: ПОВЕРНЕННЯ (POWRÓTY) – реєстри осіб, зареєстрованих Державним репатріаційним урядом і Польським Червоним Хрестом (ДА в Лозді, понад 163 тис. записів); ЦЕНТРАЛЯ (CENTRALA) – реєстр осіб, виселених з Варти (1940–1945), зареєстрованих у Головному переселенському управлінні в Познані (Державний архів (далі – ДА) в Лодзі, понад 153 тис. записів); Пйотркув (PIOTRKÓW) – Покажчик до Книг мешканців Пйотркова (ДА в Пйотркові Трибунальському, понад 66 тис. записів); Генеалог (GENEALOG) – відомості з метричних книг римсько-католицького віросповідання, про шлюби і смерті (Відділ в Ломжі ДА в Білостоці, понад 62 тис. записів); PotulicePRL – облік актів Табору праці в Потулицях (ДА в Бидгощі, понад 36 тис. записів); ПОРП-ОСО (PZPR-OSO) – реєстр особових документів членів і кандидатів Воєводського комітету ПОРП у Радомі (ДА в Радомі, понад 36 тис. записів); Табори праці 1945–1946 рр. – документи на осіб, які перебували в таборах: Торунь-Рудак, у Мельниці, Зимніх Водах і Злотові (ДА в Бидгощі, понад 24 тис. записів).

Щоб уможливити швидкий і ефективний доступ до необхідних матеріалів, слід звернутися до єдиної системи інформації про Національний архівний фонд, що створюється і використовується, спираючись на інформаційне забезпечення. Його запроектували в загальних рисах у першій половині 90-х років ХХ ст. Анджей Бернат та Вітольд Солтис. Їхня концепція спиралася на вибір фонду як базовий рівень описування. Вищі рівні уможливили б конструювання опису фондів архіву, а нижчі – презентування деталей різних документів, а також їхнього змісту. Унікальний покажчик, що поєднує інформацію різних рівнів, має складатися з номера архіву, номера фонду і подальшої низки номерів фондів. Аналіз списку створених і локально вживаних в архівах баз даних вказував на інформаційні обсяги й функції архівів, що якнайширше користувалися комп'ютерними технологіями. Звідси виникли конкретні дії Центру архівної інформації, спрямовані на впровадження єдиних інструментів, що уможлилювали б не тільки такі самі методи праці, обмін досвідом між архівами та взаємне навчання, але й пізніші об'єднання й обмін інформацією. Наступні бази даних були підготовлені працівниками Генеральної дирекції державних архівів та окремих державних архівів. До розробки запрошувалися, як виняток, і зовнішні виконавці. Досвід кількох років застосування монолітних баз даних

показав, що на кількох рівнях діяльності вони полегшують і прискорюють працю, розміщення в Інтернеті об'єднаних відомостей у стандартизованому вигляді, значно зменшують кошти Інтернет-публікацій і скорочують час на пошук інформації, однак за умови, що на архівних веб-сторінках є відповідні лінки.

Робота в цьому напрямі розпочалась у 1993 р. Для реалізації цієї мети було відібрано звітні бази даних, що уможливають збирання інформації на різних рівнях деталізації й об'єднання їх у більші системи. Первинна версія електронної системи спиралася на програму DBASE, що на той час широко використовувалася. За задумом авторів, ця програма повинна виконувати роль архівного обліку і містити дещо детальнішу характеристику фондів, ніж у традиційних описах.

У процесі опрацювання системи автори намагались узгодити обов'язкові до цього часу засади архівістики зі стандартом описування архівних документів Міжнародної ради архівів ISAD (G)¹⁵ та польським стандартом описування FOPAR (автор – проф. Богдан Ришевський)¹⁶. У деяких місцях, через брак конкретних методичних засад, були змушені прийняти нові, дещо контроверсійні рішення. Не всі задуми й наміри було реалізовано в цій системі. Між іншим, відмовилися від детального визначення географічного положення осель фондоутворювачів, через те, що ця мета має бути досягнена під час опрацювання окремого географічного модуля із застосуванням, наприклад, створених Головним статистичним урядом територіальних баз даних, зінтегрованих з просторовим уявленням. Знехтувано також доповненням до бази предметних гасел у зв'язку з тим, що взірцева картотека для архівів ще не опрацьована, а локальне застосування, здійснене, наприклад, у Державному архіві в Бидгощі, може бути одним з пунктів дискусії щодо уніфікованої мови предметних гасел.

У 1995 р. розроблено програмний продукт, що функціонував під робочою назвою “Список фондів”, було переконвертовано до чергової звітної системи управління базою даних – FoxPro. Бета-версію програми протестовано в Державних архівах у Білостоці, Седлеці, Варшаві й Вроцлаві. Підручник користувача було надіслано до архівів у Гданську, Катовіцах, Лодзі і Познані, де він став предметом обговорення на засіданнях методичних комісій. Цю програму було також презентовано наприкінці 1995 р. у Познані на засіданні групи “Інформатика і Архіви”. Вона ж, як перше інформаційне знаряддя, створене в архівах, була також предметом дискусії на засіданні Центральної методичної комісії 22 лютого 1996 р., де, окрім технічного аспекту, стала важливою з огляду на методичні підходи описування архівних матеріалів. Зауваження, висловлені архівами, що брали участь у впровадженні бази даних, а також членами групи “Інформатика і Архіви” і Центральної методичної комісії по можливості було враховано під час удосконалення програми.

У 1996 р. база даних отримала остаточну назву Системи обліку архівного ресурсу SEZAM, теоретично потрапила до всіх державних архівів, що були зобов'язані наповнювати її відомостями про власний архівний потенціал¹⁷. Теоретично – тому, що не всі архіви на той час мали комп'ютери. У такій ситуації основний архів наповнював базу даних інформацією не лише про власні фонди, але й “дочірніх” відділів. У 1997 р. вперше об'єднано відомості всіх архівів і створено “загальнопольський список фондів”, що містив початкову інформацію про всі фонди й зібрання документів, що зберігаються в державних архівах. Під час користування базою SEZAM 1.4 в архівах виникли чергові зауваження щодо її структури і функціонування, отже, необхідними були зміни й доповнення. Тоді ж завершено конвертування бази до чергової програми управління базами даних – до Access¹⁸. Щорічна модифікація змісту і функцій бази свідчила, що вона вміщувала щораз більше елементів, між іншим – структурно-речову класифікацію документоутворювачів і додаткові елементи описування згідно зі стандартом ISAD (G), а зібраний матеріал може бути використаний при підготовці путівника по архіву. Відомості з SEZAM щороку об'єднуються в загальнопольському масштабі і повна база даних в програмі Access доступна в кожному державному архіві, а також у тих установах, які є співвиконавцями інформаційної системи і передають до Центру архівної інформації відомості про власні архівні ресурси.

У 1996 р. розпочато роботу з інформатизації іншого традиційного виду облікової документації – книги надходжень і вибуття, а 1998 р. опрацьовано першу версію в програмі Access і впроваджено до застосування базу даних Книги надходжень державного архіву KANAPA¹⁹. Вона слугувала нагромадженню в електронному вигляді інформації про рух документів в установі, що віддзеркалюють розміщення інформації в традиційних книгах надходжень і вибуття. Через рік бази даних SEZAM і KANAPA, як перше інформаційне забезпечення, розпорядженням Генерального директора державних архівів були впроваджені до обов'язкового застосування при обліку архівних документів в державних архівах²⁰. У 2001 р. KANAPA і відомості, що в ній містилися, було включено до бази даних SEZAM, що була першою, і на сьогодні єдиною, вдалою спробою інтеграції двох модулів планованої системи. Не без причини, власне, ці бази даних, що дозволяють одночасно розпоряджатися фондовим масивом та інформувати про нього, були його основою.

Від електронного списку фондів, яким вона була на початку, база даних SEZAM поступово еволюціонує в напрямку головного засобу обліку в державних архівах, обладнання, за допомогою якого від 2004 р. об'єднує у вигляді рапортів всі облікові дані: книги надходжень, вибуття і переміщень, картотеки фондів і колекцій, а також описи фон-

дів і колекцій²¹. Її, як і першу, 2001 р. було розміщено на архівному Інтернет-ресурсі (www.archiwa.gov.pl). Доступною стала лише частина даних, що описують актуальний стан зібрань з пропуском інформації про чергові надходження і вибуття. Від того часу користувачі можуть за допомогою розлогих мереж ознайомитися з описанням зібрань державних архівів на рівні фонду. Створена система дала можливість пошуку даних за кількома початковими критеріями, а саме: місце зберігання, назва фонду, крайні дати та класифікація фондоутворювачів.

Облікову та інформаційну роль виконують також кілька інших стандартних баз даних. Вони – це спроба інформатизації традиційних архівних довідників, таких, як описи. Різноманітність архівних матеріалів потребує й різних методів їх опрацювання, пропонує методичними рекомендаціями, що впроваджуються розпорядженнями Генерального директора державних архівів. Це знаходить своє відображення також і в базах даних. До сьогодні не створено ще жодного універсального забезпечення, за допомогою якого можна було б проводити інвентаризацію всіх архівних матеріалів, а створені бази даних в цілому відповідають обов'язковим методичним вказівкам.

Першою уніфікованою базою даних, що полегшувала створення пофондового інвентаря, була IZA – Інвентарі архівних фондів (Inwentarze Zespołów Archiwalnych), впроваджена для використання в 1997 р. Базою для неї слугували програми створення книжкових інвентарів²². Вона призначена для описування документів на рівні одиниці зберігання й уможливіє створення іменних, географічних та предметних покажчиків. У розпорядженні щодо укладання покажчиків до архівних описів зазначається, що ключові слова покажчиків беруться із заголовків, що за часів інформатизації є недостатнім. База може слугувати для нагромадження і презентації індексів, але достатньою мірою впливає на якість пошуку інформації про зміст документів. Слова, з яких складається заголовок одиниці зберігання, шукають просто як ключові, отже, поглибленням інформації було б сягання до змісту одиниці зберігання і представлення її в базі даних у якості ключових слів. Слід звернути увагу: стандарт FOPAR закладає введення до опису на різних рівнях як ключових предметних гасел, так і іменних та географічних²³, а стандарт ISAD (G) не передбачає таких елементів опису архівних об'єктів на жодному рівні.

Подібно до SEZAM база IZA мала кілька інформаційних версій (найновіша – IZA 4.0). Зміни в ній були не надто істотними, а модифікації полягали у збільшенні можливості пошуку даних, додаванні уніфікованих списків відбору до заповнення деяких полів або вибору вихідного формату роздруку інвентаря. Сама по собі база має обмеження, що виникають, з одного боку, з обов'язкових методичних приписів, а з іншого – з можливості системи Access, в якій вона створена; вона не

може бути універсальним знаряддям при інвентаризації всіх архівних матеріалів і не була впроваджена до обов'язкового використання. До кінця 2003 р. за її допомогою створено інвентарі близько 13 тис. фондів. Уперше відомості бази було об'єднано в 2002 р. і тоді ж виставлено на архівному Інтернет-порталі (www.archiwa.gov.pl) 4 793 електронних описи. Від 2003 р. у мережі можна було ознайомитися вже з 8 790 описами більшості державних архівів, а також кількох інших інституцій. Загалом у кінці 2003 р. електронні описи існували до 13 992 фондів, що становило 20 % від загальної кількості фондів, що зберігаються в державних архівах. Багато з них складено під час опрацювання фондів, хоча поширеною практикою є впровадження до бази даних уже існуючих у картотеках описів. Найбільше інвентарів в електронному вигляді функціонувало в ДА в Познані – до 1 952 фондів (33 % фондів)²⁴, ДА в Ольштині – 1194 (40 %), ДА в Гданську – 995 (30 %), ДА в Ополі – 887 (34 %), ДА в Жешові – 831 (35 %). Значний прогрес у створенні електронних версій інвентарів відбувся за останні три роки. Багато в цій царині зроблено співробітниками архівів у рамках програм “Молодь для історії” і “Перша робота”. Частина інвентарів було створено в локальних базах даних.

Три наступні “інвентарні” бази даних постали як наслідок роботи науковців, що займалися розробленням засад опрацювання різних видів документації²⁵. Описуванню документів, створених до кінця XVIII ст., слугує база даних SCRINIUM, створена у 1996 р. і впроваджена в архівах у 1998 р. – нині використовується її версія 2.0²⁶. Вона не узгоджена з конкретними методичними рекомендаціями і є результатом компромісу архівних і історичних середовищ, що хотіли отримати якомога повнішу інформацію про найдавніші документи – про їх формальну сторону і зміст. Ця база використовується небагатьма архівами, оскільки більшість установ не зберігає пергаментних і паперових документів. Нагромаджені в базі відомості з державних архівів у Кракові, Торуні й Вроцлаві вперше було об'єднано у 2004 р.

Наукова група з опрацювання технічної документації створила ще одну базу даних – Комп'ютерна технічна інформація (КІТА)²⁷. До архівів вона потрапила у 1998 р., але не узгоджувалася з поправками методичних вказівок, що певною мірою вплинуло на її обмежене використання в архівах. Проект таких рекомендацій складено у 2003 р., що стало кінцевим в опрацюванні нової версії цієї бази даних, пристосованої до нових методичних вимог у новіших версіях Accessa. Планується також її об'єднання з базою IZA. У 2004 р. у ній вперше згруповано відомості, зосереджені в державних архівах у Бидгощі й Седліцях та в Музеї Перших П'ястів на Ледніці.

Остання із впроваджуваних в архівах інвентарних баз постала як результат праці наукового колективу картографічної документації й су-

проводжувалася опрацьованими цим же колективом методичними рекомендаціями, уведеними в дію розпорядженням Генерального директора державних архівів²⁸. База MAPY була впроваджена для обов'язкового використання в державних архівах у 2002 р., отже, є найновішою інформаційною системою. Передбачуваний у ній формуляр опису є одним із найширших серед пропозованих і дозволяє нагромаджувати інформацію як про зміст карт, так і про їх фізичний стан та час створення.

Уніфіковані бази даних зосереджують інформацію не лише про фонди архівів, а також і про наявні копії. З цією метою створено бази FILMIK, яка містить інформацію про мікрофільми документів із фондів закордонних архівів, що зберігаються в польських державних архівах, та MIKROFILM, що реєструє мікрофільми власних зібрань. Обидві бази впроваджено до обов'язкового використання розпорядженням Генерального директора державних архівів²⁹. База FILMIK – результат підготовки до реалізації проекту “Відродження пам'яті Польщі” (“Reconstitution of the Memory of Poland”). Централізована реєстрація мікрофільмів за допомогою бази розпочалась у 2000 р. й охопила фонди, що зберігаються у 18-ти архівах; нині ця база використовується в архівах. MIKROFILM – це база, функціонування якої має суттєве значення для управління процесом мікрофільмування власних фондів та вже існуючим фондом мікрофільмів. У зв'язку зі специфікою організації процесу мікрофільмування (він відбувається не лише в архівах, що зберігають оригінали, на певному етапі в цьому бере участь і Архів механічної документації) у кінцевому підсумку стає можливим забезпечення одночасного доступу кількох архівів до складання бази MIKROFILM. Це дає змогу об'єднати дані й розмістити бази on-line; робота над створенням Інтернет-версії розпочалась у 2004 р.

Інвентарні бази становлять модулі планованої системи інформації про Національний архівний фонд, описуючи його на рівнях нижчих, ніж фонд. Вищий рівень – архів – на сьогодні охоплює адресна база, що створюється в Центрі архівної інформації. В ній сконцентровані відомості про польські архіви та інші установи, що зберігають матеріали Національного архівного фонду – як державні, так і недержавні, та установи й архіви поляків на чужині, а саме: про час їх створення, структуру, години роботи, основну бібліографію. Зазначена база є закритою для вільного доступу і використовується при підготовці до видання раз на два роки адресного довідника “Архіви в Польщі”. У Центрі також розробляються географічні модулі, необхідні для ідентифікування описуваної і пошукуваної місцевості та її місцезонашування, далі – місця зберігання матеріалів. До них увійшли в електронному вигляді відомості зі словників та покажчиків, якими користуються в архівах. Це, зокрема, бази покажчиків (SKOROWIDZ і ROSPOND), що містять інформацію про місцевості на території Польщі міжвоєнного

часу з їх адміністративною, судовою і парафіяльною належністю, а також інформацію про населені пункти територій, приєднаних до Польщі після Другої світової війни³⁰. Архіви на місцях також створюють локальні покажчики подібного змісту. Деякі з них у 2005 р. будуть проаналізовані в Центрі з точки зору об'єднання інформації, що міститься в них, в одну систему, наприклад GEO (німецько-польський словник назв місцевості Гданського повіту) – Державний архів у Гданську; “Список місцевості в Галичині” та “Реєстр місцевості Жешівщини” (станом на 1946 р.) – Державний архів у Жешові.

Завжди залишається актуальним завдання створення цілісної картотеки взірцевих гасел. Теоретичні принципи містяться, поміж іншими, в Міжнародному стандарті архівних авторитетних даних на інституції, окремих осіб та родини ISAAR (CPF), хоча можуть бути застосовані лише щодо фондоутворювачів, а не змісту документів³¹.

Поруч з вищезазначеними базами даних, що відповідають методичним рекомендаціям і описують архівний фонд на відповідній стадії, створено кілька тематичних баз даних, які використовуються в державних архівах. Вони постали як відповідь на зрослою зацікавленість користувачів генеалогічними дослідженнями або як результат конкретних проектів, метою яких було виявлення в архівах документів та реєстрація результатів проведеної роботи в електронному форматі. 1997 р. у державних архівах було проведено виявлення і реєстрацію всіх метричних книг та книг запису актів громадянського стану. Ця робота проводилася на виконання угоди з Фундацією польсько-німецької співпраці. Інструментом до реєстрації цих джерел стала база даних Програма реєстрації метричних книг і книг записів актів громадянського стану (PRADZIAD)³². Щорічно установи реєстрації актів громадянського стану передають до архівів відповідні книги і щорічно архіви поповнюють базу даних новими відомостями. На початок 2004 р. ця база даних налічувала понад 43 тис. записів; з 2002 р. база PRADZIAD виставлена для доступу на архівному Інтернет-порталі (www.archiwa.gov.pl).

Від 1997 р. розпочалася робота з виявлення списків населення, що зберігаються в державних архівах, – від книг реєстрації до списків членів різних організацій. Зазначені списки Центром архівної інформації було введено до бази даних під назвою “Облік населення в архівних документах” (ELA) і передано для використання в архівах³³. Однак, якщо базу даних PRADZIAD можна вважати повною, то база ELA, хоча й містить понад 43 тис. списків, є неповною і має шанси до поповнення в міру опрацювання фондів і віднайдення нових документів. Подібно до бази PRADZIAD, тут єдиним критерієм отримання інформації про документи є географічна назва – місце створення або терени, які вони охоплюють³⁴.

До групи тематичних баз можна віднести AFISZ, тобто реєстрацію плакатів, афіш та листівок з історії Голокосту. Вона створювалася за-

вдяки угоді з Музеєм Голокосту і слугувала для реєстрації документів, виявлених в архівах у 2001 р. За попереднім проектом, разом з описуванням плакатів у базі планувалося виставити їх цифрові копії, але це не було реалізовано. У базі описано понад 2 тис. об'єктів, вона закрита і не поповнюється. Використаний у ній формуляр описування може бути прийнятним для інвентаризації фондів плакатів, що зберігаються в архівах.

Інформаційні технології не лише уможливають підготовку, пошук і використання інформації про архівні фонди, але й допомагають архівам у виконанні їхніх функцій. До сьогодні створено 5 стандартних баз даних³⁵. Так, у 1997 р. розпочато використання бази Система використання архівних матеріалів (SUMA), що нині діє в читальних залах і містить, окрім реєстру користувачів і дослідницьких тем, також перелік архівних справ, що використовуються в читальному залі, а також списки відвідувань читальних залів, що дає можливість зіставлення статистичних даних для звітності. Видавання архівом документів у тимчасове користування реєструє база PUZZLE, створена у 1998 р. Тоді ж підготовлено базу, що фіксує схеми розміщення документів у сховищах, тобто електронний топографічний покажчик – TOPOGRAF. Усі ці бази є пропозиціями довільного застосування, у зв'язку з тим, що не кожне робоче місце має потребу або можливість їхнього використання. Подібний статус має і база даних Реєстр архівних розшуків (RAP), створена у 1998 р. для реєстрування письмових запитів, виконуваних архівами. Первісно вона планувалася для обслуговування канцелярії й реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції, але через відмінності в організації виконання цих завдань в архівах та відсутність внутрішніх комп'ютерних мереж у деяких архівах можливість її діяльності обмежено до обслуговування зареєстрованих запитів. За її допомогою став можливим видрук списку запитів, відстеження перебігу листування та створення зведених звітів. При впровадженні в архівах інформаційних систем, що допомагають обігові документації, вони впевнено переймають функції RAP.

Наступна база даних має функціонально-інформативний характер і охоплює проблеми на стику державних архівів та фондоутворювачів. База КОНТРОЛЬ (NADZÓR) була впроваджена до обов'язкового використання у 2000 р.³⁶ Вона містить список і основну інформацію про діловодні справи, які у відомчих архівах перебувають під контролем державних архівів. У цій сфері вона корелюється з поточним реєстром, що його провадить Головний статистичний уряд. Відомості про стан відомчих архівів з 2002 р. об'єднано в загальнопольському масштабі, і на сьогодні вони недоступні за межами державних архівів.

Вищезазначені бази даних передано для використання до всіх державних архівів. Сфера їхнього застосування, однак, дуже різна. Немає архіву, який би використовував усі бази.

Виняток становить база RMP, створена у рамках реалізації міжнародного проекту “Відродження пам’яті Польщі” (“Reconstitution of the Memory of Poland”)³⁷. Мета проекту, що частково фінансувався Радою Європи, – зосередження і доступ до інформації про польські документи або документи, що стосуються Польщі, які у результаті історичних процесів зберігаються за межами країни. База даних RMP не є результатом роботи в польських архівах, варто зазначити, що це перша база, яка об’єднує інформацію про матеріали, що зберігаються в архівосховищах різних країн, зібрану під час виявлення там документів. У даній базі подано відомості як про місце зберігання документів, так і власне про документи, фондоутворювачів та наявні архівні довідники й бібліографію. Описування документів на різних рівнях здійснено на основі стандарту ISAD (G). Від 2004 р. базу виставлено на архівному Інтернет-порталі (www.archiwa.gov.pl).

2003 рік приніс державним архівам нові завдання, пов’язані зі збереженням неархівної документації, дуже важливої з суспільної точки зору – особистої і діловодної, а також побажання іншим зберігачам такої документації. Правилами на архіви покладено обов’язок створення реєстру зберігачів, які отримали дозвіл на здійснення функцій зі збереження документів³⁸. Отже, опрацьовано електронну версію реєстру, доступну і постійно оновлювану on-line на архівному інтернетному сервісі (www.archiwa.gov.pl). Цей реєстр, подібно до презентованих в Інтернеті баз даних SEZAM, IZA і PRADZIAD, спирається на безкоштовну програму MySQL і скрипти php, що істотно вплинуло на зменшення фінансових витрат. Окрім реєстру зберігачів, дана система містить список утилізованих справ. Ця частина бази інформаційно багатша, важливіша з суспільного погляду і використовується значно частіше під час пошуків конкретної документації. З часом до неї буде включено інформацію, що міститься в існуючих локальних базах даних. База є першим практичним критерієм можливостей, які створюють розлогі мережі при нагромадженні спільного банку даних. Подібно до бази NADZÓR, своїм обсягом вона сягає за межі державних архівів, проте не інформує про архівні документи.

Документи, що входять до складу Національного архівного фонду, зберігаються і в багатьох приватних і громадських установах. Планується, що згадана раніше інформаційна система повинна у своїй основі охопити весь архівний фонд – як державну, так і недержавну частини. Елементом політики Генеральної дирекції державних архівів, спрямованої на створення такої системи, є безкоштовний доступ до існуючих баз даних для інституцій, які нагромаджують Національний архівний фонд, що уможливило описування їхніх архівних матеріалів за допомогою уніфікованих інструментів та наступне об’єднання інформації. До цього часу стандартизовані бази даних, переважно SEZAM і IZA,

передано в рамках угоди про співпрацю для використання кільком десяткам інституцій у країні і трьом – у діаспорі³⁹. Деякі з них уже передають до Генеральної дирекції державних архівів зібрані відомості, що включаються до загальнопольського зібрання у програмі Access і згодом виставляються в Інтернеті.

Комп'ютеризація методів роботи та інформатизація архівних даних на перших порах слугували здебільшого працівникам державних архівів, які вишукували інструмент для вирішення низки завдань, зокрема, з опрацювання документів і доступу до них. Від самого початку користувачі також могли користуватися результатами цієї праці.

Набули розвитку і різні форми популяризації архівних документів. Цьому сприяють розлогі мережі й електронні публікації, збагачені ефективними графічними елементами. Перший архівний Інтернет-ресурс постав у 1996 р. за сприяння Генеральної дирекції державних архівів (від 2000 р. у домені archiwa.gov.pl). Він становить мініпортал, що містить, між іншим, список архівів з лінками, що відсилають до їхніх Інтернет-сторінок, новини, хроніку подій, інформацію про видання, державні та міжнародні проекти, згадувані вище бази даних SEZAM, IZA, PRADZIAD, RMP, а також бази, що інформують про особисту та діловодну документацію. На сьогодні власну сторінку в Інтернеті мають: Головний архів давніх актів, Архів нових актів, Архів механічної документації, державні архіви в Білому Стоці, Бидгощі, Гданську, Катовіцах, Кельцях, Кракові, Лешні, Любліні, Лодзі, Ольштині, Пйотркові Трибунальському, Плоцьку, Познані, Пшемишлі, Радомі, Жешові, Седльцях, Сувалках, Щеціні, Торуні, Варшаві, Вроцлаві, Замосці і Зеленій Гурі⁴⁰. У 2000 р. розпочато важливий етап встановлення принципів і реєстрації архівів, що мають віртуальні сервери в урядовому домені ar.gov.pl. Першими зареєстровано домени для державних архівів у Пшемишлі, Бидгощі, Гданську і Жешові. Нині такі домени мають Архів механічної документації, а також архіви в Білому Стоці, Катовіцах, Кельцях, Любліні, Пйотркові Трибунальському, Познані, Радомі, Сувалках, Щеціні, Торуні і Варшаві. У більшості інтернетних архівних порталів містяться підсторінки або відсилки до сторінок місцевих відділів.

Найчастіше вони містять інформацію про локалізацію й організацію архіву, про його історію, фонди, принципи доступу до архівних матеріалів, перелік послуг, що надаються, видання, конференції й виставки. Інколи на них представлено і цифрові копії документів – як елемент оздоблення або як Інтернет-виставка. Жоден з архівів на своєму сайті не надає доступу до архівних документів on-line, але окремі з них публікують інформацію про фонди за допомогою баз даних. Створення і підтримка інтернетних сервісів, а тим більше – їхній графічний покрив, що дозволяє проявитися багатьом індивідуальним підходам,

показали також кілька негативних явищ, таких, як брак систематичної актуалізації даних, дублювання, часом у розбіжних версіях, інформації з описування фондів.

Тут варто зупинитися на кількох ініціативах. Так, Головний архів давніх актів розмістив на своєму порталі інформацію про міжнародні стандарти, головним чином ISAD (G) і EAD. Державний архів у Білому Стоці презентує колекцію фотографій конференцій або виставок та надає (післяплатою) повні тексти інформації про архівні фонди.

Від 2003 р. усі архіви долучилися до ведення, відповідно до чинних законів⁴¹, електронного Бюлетеня публічної інформації (“BIP”; <http://bip.ap.gov.pl/>). При створенні і супроводі електронних Інтернет-сторінок архіви не ставлять за мету уніфікацію своїх ресурсів, що ж до “BIP”, то всі без винятку переконались у необхідності єдиної схеми даних, що полегшує користувачеві пошук потрібної інформації.

Від січня 2004 р. існує можливість проведення Інтернетних дискусій. Форум Ifar (www.ifar.lublin.ap.gov.pl) порушує кілька загально-доступних тем, наприклад: архівна методика, система інформації про Національний архівний фонд, проблематика побудови баз даних, оцифрування й архівізація цифрових матеріалів, європейські програми⁴². Інші можливості створює Науковий архівний портал (www.archiwa.net)⁴³. Він об'єднує науковий доробок польських і закордонних архівістів. На його сторінках публікується інформація про діяльність Міжнародної ради архівів, наукові події на місцях, про створення і використання в інших країнах архівних стандартів, наприклад ISAD (G), ISAAR (CPF), EAD і DublinCore, про найновіші зарубіжні публікації в галузі архівістики, про сьогоденні проблеми архівістики, а також про електронний документ. Існує можливість включитися до дискусій, що ведуться на порталі.

Від 2002 р. на порталі www.polska.pl презентовано близько 200 документів, що стосуються найважливіших сторінок історії Польщі, візуально презентабельних, стан збереженості яких дозволяє прочитування на моніторі. На цьому ж порталі міститься розділ “Скарби польських архівів”, створений у результаті співпраці державних архівів з Науковою та Академічною комп'ютерною мережею. Кожний із презентованих документів містить, окрім формального описування й бібліографії, опис історичної події, яку відтворює. У 2003 р. розпочато реалізацію ще одного спільного проекту – “Міста в архівному документі”, що уможливить презентацію чергових документів з фондів державних архівів та інших інституцій. Спробою ширшого доступу як до інформації, так і до самих документів, було включення архівів до Польської інтернетної бібліотеки. У рамках цього проекту в 2003 р. проскановано й описано два фонди з Архіву нових актів – Президія Ради Міністрів у міжвоєнний період і Політичне Бюро ПОРП; від 2004 р. ці документи є доступними на порталі www.pbi.pl.

Не можна забувати про інтерактивність розлогих мереж Інтернет. Ідеться не лише про віруси і хакерські атаки, але й електронну пошту, що забезпечує швидкі й вигідні контакти між інституціями, уможливорює для користувачів звернення із запитам. І хоча загального адміністративного керівництва “електронною дорогою” сьогодні проводити неможливо⁴⁴, але таким способом можна подавати інформацію про фонди архівних установ, приймати замовлення на виготовлення копій, попереджувати про візит до читального залу чи замовляти видання.

Публікована в Інтернеті інформація має всі шанси потрапити в поле зору чималої групи зацікавлених осіб. Широке коло користувачів отримують електронні публікації, підготовлені державними архівами. У них міститься як інформація про фонди, так і цифрові копії різних документів. У 2000 р. завдяки співпраці багатьох архівів постали дві мультимедійні публікації на CD-ROM. Одна з них стосується історії Торговельного Банку, друга – висвітлює історію і склад фондів державних архівів (“Archives of Poland”). У 2001 р. завершено багаторічну працю над “Сумаріушем книг Коронної Метрики (1573–1574)”, що включає проскановані аркуші книг Коронної Метрики з часів панування Генріха Валуа разом з регестами документів та покажчиками. Тоді ж було презентовано видання “По чоловічій лінії і по жіночій лінії”, що містить бази даних, використовувани в генеалогічних і демографічних дослідженнях (ELA, PRADZIAD, Німецькі реєстри і книги цивільного стану в Польщі – USC, нобілітації і індігенати у фондах Головного архіву давніх актів – NOBILITACJE та Євангеліки Варшави – EWANGELICY), а також інформацію про місця зберігання згаданих документів. Друге видання “По чоловічій лінії і по жіночій лінії”, створене за новою формою і доповнене базою даних Підляшшя (PODLASIE; Землевласники Підляшшя у другій половині XVII ст.), з’явилося у 2003 р. Форму електронної публікації отримує не лише інформація про фонди. Архів механічної документації видав у 2002 р. з нагоди 50-ліття польської радіостанції “Радіо Вільна Європа” фрагменти вибраних радіопередач, а у 2003 р. – “Воєнний стан на хвилях польської радіостанції “Радіо Вільна Європа”. Від 2003 р. доступними на CD-ROM є також видання “Документи міста Познань [1253] 1254–1790” та публікація “Особисті документи промислових робітників-іноземців (1939–1945) з фонду Президії Поліції в Щецині (Polizeipräsidium in Stettin)”⁴⁶. В останні роки деякі книжкові видання супроводжуються на CD-ROM, що містять аналогічні відомості в електронному вигляді. Від 1996 р. Генеральна дирекція державних архівів готує власні та архівні видання в електронному вигляді на CD-ROM. Проте їхня мета – не поширення, а, скоріше, певна форма забезпечення.

У 2002 р. з’явилося друком видання “Пам’ять Польщі – Пам’ять світу”. Воно презентує об’єкти, що містяться в національному реєстрі

та у світовому реєстрі програми ЮНЕСКО. У 2003 р. до світового реєстру внесено гданські постулати 1980 р., а також акт варшавської конфедерації 1573 р., які у згаданому виданні коротко презентовано.

Для потреб таких електронних публікацій, а також книжкових видань часто виготовляються цифрові копії документів. Це є черговим етапом застосування новітніх технологій. Комп'ютер, а скоріше сканер, поступово стає інструментом для надання репрографічних послуг. Це ще не набуло загального поширення, але частіше є бажаним зі сторони користувачів і можливим до виконання в установах, що зберігають документи. У 2003 р. у всіх архівах разом з деякими відділами існувала така можливість, принаймні щодо документів формату А4. І хоча сканування є і надалі рідко вживаною формою репрографії, що виконувалися на замовлення користувача, проте їхня кількість зростає з кожним днем. У 2000 р. архівам запропоновано вживання окреслених стандартів і параметрів електронних документів (tiff – для диску зрізцевого, jpg – для диску використання, gif – для диску ілюстраційного), однак не встановлено єдиних принципів описування та реєстрації електронних копій. Систематичне сканування на сьогодні не є широко вживаним (спроби здійснюються в архівах у Бидгощі й у Любліні); жоден з архівів у найближчому часі не планує переведення архівних документів з паперових носіїв в електронний формат. Сканування як форма забезпечення збереженості документів не визнано ще надійним і рекомендованим, хоча частіше здійснюються спроби оцифрування визначених частин фонду, наприклад у рамках згаданої вище Польської Інтернетної бібліотеки. Предметом оцифрування є передусім фотографія (ЦЕНТР КАРТА, Студія документальних і художніх фільмів та Архів університету Міколая Коперніка в Торуні), рідше, наприклад, інвентарі (Архів дієцезії в Познані) чи картотеки (особові у Центрі документації польської еміграції в Пултуску і каталожні – в архіві Радіо). Цікавий проект сканування метричних книг реалізує Архідієцезіальний архів в Катовіцах. Проте цей вид роботи не визнається пріоритетним.

Документи в цифровому вигляді на сьогодні не приймаються на зберігання до архівів. Однак вони становлять частину, хоч і невелику, фондів окремих інституцій. Найбільше документів такого типу має Архів телебачення, де зберігаються, серед іншого, стрічки аналогові й цифрові з записом відео і звуку. Електронні документи мають також Центральний геологічний архів, Кіноархів Студії документальних і художніх фільмів та архіви вищих навчальних закладів, зокрема Ягеллонського університету, Люблінського Католицького університету й Університету Міколая Коперніка в Торуні.

Надалі розширюється сфера застосування комп'ютерів, особливо – локальних комп'ютерних мереж, у роботі архівів, а складність інформаційних завдань, з якими зіткнулися архіви, засвідчила необхідність під-

готовки архівістів у цій галузі. Нині до обслуговування комп'ютерних систем архіви залучають осіб із спеціальною освітою або користуються послугами сторонніх фірм.

Проведене Генеральною дирекцією державних архівів анкетування і поточний огляд свідчать, що використання комп'ютерів в архівах є повсюдним і приносить конкретні результати у вигляді зростаючих збірок інформації та спрощення і прискорення контактів у справах, що не вимагають загальноприйнятої форми документів, але ще не завжди вживаються адекватні дії, спрямовані на закріплення результатів праці.

Порівняно з першим десятиліттям комп'ютеризації, коли копії "безпеки" створювалися спорадично, настав швидкий прогрес. Цьому сприяло кілька факторів. Один з них – нав'язані ззовні вимоги, як, наприклад, у випадку із законом про охорону особистих даних, що стосуються збереження фондів, які містять такі дані⁴⁷. Не можна нехтувати й особистим негативним досвідом архівістів, які мусили відтворювати тексти, втрачені під час зникнення напруги і зависання комп'ютера, бо не мали у розпорядженні відповідних копій. Розв'язання знайшли у побудові комп'ютерних мереж, в яких копії безпеки створюються автоматично.

Викладений вище досвід кільканадцяти років інформатизації роботи державних архівів належить доповнити інформацією про іншу діяльність, що не принесла належних результатів, але, без сумніву, спричинила підвищення рівня інформаційних знань серед архівістів. Великого значення мали і набувають усі форми підвищення кваліфікації й обміну досвідом. На початковому етапі вони мали чітко визначені організаційні рамки, як, наприклад, організовані у Познані в 1992–1995 рр. "Літні комп'ютерні школи", в Торуні у 1992–1997 рр. – симпозіум з циклу "Проблеми комп'ютеризації архівів"⁴⁸ та систематичне проведення Інститутом архівістики Університету Міколая Коперніка в Торуні післядипломних навчань. Кілька десятків років ми опановували нові методи праці, звичайно, не теоретично, а практично. Іноді доводилося вчитися на власних помилках, але тоді цього не можна було уникнути⁴⁹. За часів інформаційного суспільства комп'ютер і розлогі мережі стають союзниками клієнтів і споживачів, можуть також допомогти установам найкраще виконувати свої завдання, комп'ютер може бути нашим спільником, якщо ми зможемо коректно формулювати завдання з точки зору інформаційних технологій і правильно розпізнавати пропоновані можливості. І часто однаково придатними в архівах виявляються технічні можливості та здатність точного розуміння, як знання про минуле та гуманітарний злет думки і слова⁵⁰. Тут варто зазначити, що на зв'язок інформатики (як автоматичного обладнання для поширення інформації) з суспільством, наукою і культурою звернено увагу набагато раніше. Владіслав Марек Турський вважає зміну середовища по-

ширення інформації одним із культуротворчих чинників і згадує великих мислителів у розвитку інформаційної техніки, зокрема Б. Спінозу, Б. Паскаля й Арістотеля, який пропонував організацію знання у вигляді бази даних⁵¹.

Справжнім форумом дискусій, рівно як з методичних, так і з технічних проблем, а також обміну досвідом є вже згадувана група “Інформатика і Архіви”. У 1998 р. як усвідомлення зростаючої актуальності роботи з документами нового типу створено науковий колектив у справах електронних архівів⁵². Метою його діяльності стала підготовка положень та складання проекту, спрямованого на використання державними архівами електронних носіїв і запис на них інформації, а також прийняття державними архівами з відомчих архівів облікових документів щодо матеріалів, які передаються. За час роботи колектив ознайомився зі способами користування електронними документами в різних організаційних одиницях та зі стандартом EAD. На сьогодні питанням електронного списку передавання-приймання займається робоча група, створена на базі Центральної методичної комісії. Трапляється, що деякі архіви приймають від фондоутворювачів документи, що їх обліковано в електронному вигляді, наближеному до архівного опису. І знову практика випередила конкретні методичні рекомендації.

У 2001 р. створено наукову групу для проведення функціонального аналізу державних архівів і підготовки кінцевого результату, котрий окреслив би створення Інтегрованої Моделі Інформаційної Системи, що враховувала б усі завдання, виконувані державними архівами⁵³. Результатом роботи колективу стала концепція Інформаційна Система Національного архівного фонду⁵⁴. У 2004 р. створено нову робочу групу, яка у співпраці з науковцями повинна була по-новому провести такий аналіз, врахувавши діяльність архівів у цьому напрямку та зазначене вище інформаційне обладнання для допомоги у виконанні архівами згаданих функцій⁵⁵. Розроблена модель повинна стати підставою подальшої праці над створенням єдиної інтегрованої системи.

Маючи в перспективі мету створення такої системи для польських архівів, архівісти під час поїздок до закордонних колег ознайомлювалися з інтегрованими інформаційними системами, що функціонують в інших країнах, наприклад у Македонії (презентація Славіци Ніколовської) і у Швеції (презентація Горана Крістіансона). На обширність функціонування планованої системи в Польщі матиме вплив поділ державних архівів на ті, що підпорядковуються Генеральному директору державних архівів, та ті, що залишаються поза цією підлеглістю.

З кожним роком праця групи у справі функціонального аналізу, а в подальшому – програмістів, що починають практичне опрацювання засад системи, може утруднюватись у зв'язку з тим, що техніка щоразу розвивається і створює нові можливості. Ми не знаходимося в ситуації

створення системи “на сирому корені”. Від кільканадцяти років ми використовуємо різне інформаційне забезпечення, що час від часу змінюється, але завдяки якому зібрано багато даних. Опрацювання бази, що нагромаджує інформацію про особисту і діловодну документацію, наочно показало, що імпорт даних з багатьох баз цієї тематики, що створюються в архівах і Центрі архівної інформації, є неможливим. І навіть якби вдалось опрацювати відповідні алгоритми, то було б занадто дороге завдання. Перенесення даних зі старих баз до нової залишається здійснювати ручним способом.

А дані надходять з усіх архівосховищ. Загальна кількість створених записів зростає з дня на день. Констатувати можна одне: що у доступній в Інтернеті з 2003 р. бази SEZAM описано близько 80 тис. фондів, у базі IZA – понад 600 тис. архівних одиниць зберігання і кілька сотень тисяч індексних записів. Загалом налічується понад мільйон записів у локальних базах даних, що мають різнорідні структури. Навіть так звані стандартизовані бази даних мають свої локальні відмінності, доповнені потрібними там елементами. Поруч з ними створені, наприклад, у державних архівах у Бидгощі або в Катовіцах quasi-системи об’єднують розпорядчу інформацію. І всі вони повинні знайти своє місце в інтегрованій системі. Чи не повинні? І чи буде це єдина інтегрована система для всіх архівів?

У зв’язку з інформатизацією і перспективами зінтегрованої системи необхідно торкнутися й питання фінансування цих робіт. Дотепер щорічні видатки на придбання комп’ютерів для архівів становили від 500 тис. до 1 млн. злотих. До того ж, виділялися кошти цільового спрямування – кілька десятків тисяч злотих щороку. Маємо ще додати кошти на створення та утримання Інтернетних сторінок, електронної пошти, адміністрування мережами в архівах. А приблизні кошти опрацювання та впровадження інтегрованої системи, не кажучи про її подальше утримання? У вищезазначеному прикладі Македонії підготовка системи для одного архіву тривала 10 років і вимагала цільових дотацій у сумі кілька сотень тисяч марок. У Польщі інтегровані системи, що створювалися для інших установ, наприклад, Комплексна система інформації установ соціального забезпечення, Інтегрована система інформації про нерухомість, – коштували від кількох сот мільйонів до понад мільярд злотих. Це в кілька разів більше, ніж річний бюджет державних архівів.

Не викликає, однак, сумніву, що комп’ютеризація поставила перед архівами вимоги, з якими мусимо справитися – як у сфері методики, так і організації праці. Інформаційні системи, хоч і є лише знаряддями праці, вимагають від користувачів змін у способах роботи і навіть мислення, вимагають точності, послідовності й акуратності. Неясними є постановчі процеси, ускладнені і заплутані службові залежнос-

ті і шляхи виконання завдань, багатозначність запису інформації або звичайні орфографічні помилки, що часто виступають у традиційних організаціях при зіткненні з інформаційними технологіями. Отже, зростає значення стандартів, зокрема, в описуванні національної спадщини, що зберігається в архівах. Потреби, що впливають з існуючих проблем, а також з накреслених незалежно планів робіт, визначають, на які види робіт потрібно звернути увагу найближчим часом. Необхідно і надалі накопичувати інформацію в базах даних – створювати нові, активізувати і модернізувати вже існуючі та удосконалювати відомості в локальних мережах та в мережі Інтернет. Допомогти в цьому можуть придбання і модернізація обладнання, створення внутрішніх мереж і доступ до Інтернет. Перед опрацюванням і виконанням зінтегрованої системи необхідно впорядкувати процес керування та впровадити єдиний обов'язковий стандарт архівного опису. Є проблема в залученні програмістів до архівів, які будуть спочатку обслуговувати існуючі бази даних, а в майбутньому співпрацювати над створенням основ та пристосуванням систем. Варто також піклуватися і про тіснішу співпрацю між різними інституціями, що зберігають архівні фонди, з метою опрацювання і застосування єдиних методів.

Архіви у громадській свідомості пов'язані з довготривалістю, а часом – несправедливо – є також синонімом застою і консервативності. Останні роки доводять, що світ розвивається все швидше, суспільство з задоволенням засвоює пропоновані технікою можливості й очікує, що всілякі публічні установи, у тому числі урядова адміністрація, спростують їхні очікування. Теорія архівістики, що створювалася протягом десятиліть, і надалі присвячена практичним діям, однак здається, що академічні осередки, які виховують майбутніх архівістів, впроваджують до навчальних програм розв'язання, вже використовувані в поточній роботі⁵⁶. Наприклад, бази даних, що застосовуються в державних архівах, вже доступні для наукових пошуків у кількох вищих навчальних закладах, а саме: Варшавському університеті, Університеті Миколая Коперніка в Торуні, Гданському університеті, Сілезькому університеті, Підляській Академії, Університеті Марії Кюрі-Склодовської в Любліні та Люблінському Католицькому університеті.

Планування подальших кроків у галузі інформатизації архівів несе за собою швидше певний ризик втрати актуальності деяких цілей, аніж можливість їхньої реалізації. Зміни відбуваються так стрімко, що плани зазнають перегляду, оскільки не завершені в одному році справи у наступному вже стають застарілими та неактуальними, коли техніка приносить можливості нових рішень. Таких планів було безліч. Деякі з них, особливо безперервного чи короткотермінового характеру, реалізовані повністю або частково. Постійної уваги потребують утримання, заміна та розбудова обладнання, проведення внутрішніх мереж

і підключення до них, реєстрація доменів для архівних веб-сторінок, поліпшення кількості та якості інформації, виставленої в Інтернет, наприклад, публікація архівних довідників, а також збільшення кількості архівних послуг за допомогою електронної пошти, наприклад, подання початкової інформації, замовлення копій архівних документів тощо.

З поданих вище відомостей повинна постати інтегрована або хоча б компактна система інформації про Національний архівний фонд. Вона повинна стати доступною в розлогій мережі, принаймні у тій частині, що не охоплена тасмницею. Супроводжуватиме її можливість використання у мережі цифрових копій архівних документів. До інформаційної системи можна включити відомості про документи, які зберігаються не лише в державних архівах, але й в інших установах. Необхідно також вирішити, чи слід продовжувати об'єднання даних і презентацію їх на одній Інтернетній сторінці, чи так само прямувати до опрацювання пошукачки, що обслуговуватиме безліч розпорошених збірок.

Надалі перед архівістами стоїть завдання створення інформаційно-пошукових мов (предметний каталог, картотека зразків гасел, словник ключових слів), які б упорядковували описи фондів та полегшували пошук інформації. Згадані закони про електронний підпис та доступ до інформації мусять бути початком процедур, пов'язаних з використанням електронного підпису.

Серед завдань, що стоять перед архівістами, варто знову підкреслити значення подальших наукових досліджень у галузі архівістики, навчання студентів і підвищення кваліфікації архівістів у галузі інформатизації, підготовки видань, що стосуються як методичних проблем, так і практичного досвіду. Широким форумом для дискусій і традиційного обміну досвідом є симпозиуми, з'їзди істориків і архівістів, підтримувані в останні роки Товариством польських архівістів⁵⁷, а також конференції церковних архівів, організовані Осередком Архівів, бібліотек і церковних музеїв у Католицькому університеті в Любліні⁵⁸. Такими зустрічами в рамках різних дисциплін не можна нехтувати. Їх необхідно продовжувати з надією на практичні результати співпраці не лише в рамках архівів, але й співпраці з іншими установами, що зберігають національне надбання, та науковими осередками.

Усе згадане вище, що пов'язано з використанням комп'ютерів в архівах, стосувалося двох сфер – удосконалення праці й інформатизації архівних довідників. До деякої міри на цьому тлі вирізняється комп'ютер як інструмент до створення та відтворення документа. Електронні архіви – це майбутнє, хоч і недалеко. Для працівників численних фірм і інституцій світ e-mail чи віртуальних документів уже є щоденністю. Найближчим часом архівісти муситимуть вживати практичні дії в рамках завдань, що впливають з архівного закону, а саме: формування Національного архівного фонду, контроль за користуван-

ням архівними матеріалами, що входять до Національного архівного фонду у відомчих архівах⁵⁹. Слід також вчитися по-новому дивитися на документ. Ще не так давно оригінальність документа була однозначною, автентичність – ясно окресленою, зміст – незмінним, а для його пізнання вистачало вправного ока та вміння читати. Нині щоразу частіше говоримо не про документ як предмет зацікавлення і збереження, а про інформацію, яку він несе в собі. Про це йшлося на IV Загальному з'їзді польських архівістів у 2002 р., у рамках якого діяла Секція IV “Комп’ютерне управління документацією”⁶⁰. Вона повинна бути збережена, бо архівіст – а скоріше, його бачення й уміння – має бути присутнім при створенні документа, а не тоді, коли він втрачає важливість і актуальність. Це дозволить запам’ятати інформацію у форматі, що дає можливість її забезпечення і міграції до чергових систем. Для збереження і забезпечення нових електронних документів не треба будувати великих архівосховищ, водночас необхідно обслуговувати сховища даних для інформаційних систем. У такому випадку не можна буде спиратися на дотеперішні принципи реставрації документів. Необхідними стануть глибокі роздуми над методами праці й осмислення нових інструментів формування спадщини, яку ми зберігаємо для майбутніх поколінь.

---

¹ Цілі й напрямки інформаційного суспільства в Польщі, підготовлені Комітетом наукових досліджень і Міністерством зв’язку, затверджені Радою Міністрів 28 листопада 2000 р. (*Przegląd rządowy*, nr 1 (115), styczeń 2001); *ePolska* – План розвитку інформаційного суспільства в Польщі на 2001–2006, Стратегія інформатизації Польської Речі Посполитої – *ePolska* на 2004–2006, http://www.informatyzacja.gov.pl/_d/strategia/strategia_informatyzacji_rzeczypospolitej_polskiej-epolska.pdf.pdf.

² *Nawrocki S.* Możliwości zastosowania cybernetyki i jej pojęć w archiwistyce // *Archeion*. – Т. 60. – 1974. – S. 7–21; *tenże.* Działalność zespołu naukowo-badawczego “Informatyka i Archiwa” w r. 1973 // *Archeion*. – Т. 62. – 1975. – S. 315–316; *Barczak H.* Informatyka w archiwach // *Archeion*. – Т. 74. – 1982. – S. 27–38; *Nawrocki S.* Komputer w służbie archiwalnej. – Poznań, 1985; *tenże.* Zespół “Informatyka i Archiwa” // *Archeion*. – Т. 83. – 1987. – S. 310–312.

³ Цей термін на конференції в Закопане в 1968 р. уперше вжив Ромуальд Марчинський (ширше див.: *Turski W. M.* Nie samą informatyką. – Warszawa, 1980. – S. 5).

⁴ Розпорядження Генерального директора державних архівів від 26 січня 1974 № 3 про створення покажчиків до описів (*Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych / Wybór i opracowanie Tarakanowska M., Rosowska E.* – Warszawa, 2001. – S. 400–406).

⁵ *Jabłoński A., Krystek H.* Rola systemu AZAK w kształtowaniu narastającego zasobu archiwalnego // *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich Toruń, 2-4 września 1997.* – Т. I. – Radom, 1997. – S. 241–247. Як пишуть автори, “Діяльність системи зависла на початку дев’яностих років через брак коштів на її експлуатацію” (там само,

с. 243). Порівн.: *Nawrocki S.* Prace zespołu problemowego “Informatyka i archiwa” a prace komputerowe w Archiwum Państwowym w Poznaniu // *Archiwista*. – № 89. – 1995. – S. 36–37.

⁶ *Jabłoński A., Pustuła Z.* Archiwa zakładowe urzędów wojewódzkich w świetle badań ankietowych “AZAK” stan na 30.10.1995 r. // *Archiwista Polski*. – № 4. – 1996. – S. 44–72.

⁷ Проблема інформатизації архівів уже була предметом виступів і публікацій. Див.: *Ryszewski B.* Problemy komputeryzacji archiwów. – Toruń, 1994; *tenże.* Archiwa i archiwistyka polska wobec komputeryzacji // *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich / Pod red. J. Staszewskiego*. – T. 1, cz. 2. – Gdańsk–Toruń, 1995. – S. 237–244; *tenże.* Problemy komputeryzacji archiwów // *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. – T. 70. – 1998. – S. 17–24; *Biernat A.* Ewolucja techniki komputerowej w archiwach // *Technika archiwalna w XX wieku / Pod red. Sierpowskiego S., Wiśniewskiego J.* – Poznań 2001. – S. 13–25; *Nawrocki S.* Znaczenie techniki w pracy archiwalnej w XX wieku // *Technika archiwalna w XX wieku*. – S. 7–12; Stan i perspektywy komputeryzacji archiwów polskich // *Archiwista Polski*. – № 3–4. – 2001. – S. 120–133 (дискусія відбулася в Торуні 12 червня 2001 р. за участі Євгеніуша Бородія, Вальдемара Хоронжевського, Анджея Яблонського, Генріка Кристка, Марка Кучинського і Болеслава Рассальського); *Laszuk A.* Stan i perspektywy komputeryzacji archiwów polskich // *Archiwista Polski*. – № 3–4. – 2001. – S. 134–143; *Nałęcz D.* Archiwa u progu ery informacji – bilans otwarcia // *Archiwa i archiwisci w dobie społeczeństwa informacyjnego: pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Szczecin, 12–13 września 2002 r. / Pod red. Nałęcz D.* – T. I. – Toruń, 2002. – S. 23–43. Це питання висвітлено в магістерській праці, підготовленій під керівництвом проф. Е. Колодзєя – *Piątkowski G.* Komputeryzacja archiwów państwowych w Polsce. – Lublin, 2003, машинопис. У журналі “*Archeion*” з № 103 відкрито рубрику “Інформатика і архіви”.

⁸ Як видно з анкетування, проведеного Генеральною дирекцією державних архівів у 2001 р., серед 90 відібраних установ, що створюють і зберігають документацію історичного значення, найраніше комп’ютери з’явилися в Архіві дієцезії в Познані (1986 р.). Трьома роками пізніше почали використовувати комп’ютери у Центральному геологічному архіві, а в 1990 р. в архівах Радіо і Телебачення (за реєстрацією Центру архівної інформації ГДДА – знак СОІА–910–1/01).

⁹ У 1995 р. до річного звіту, що складаються державними архівами, у розділі “Доступ і архівна інформація” введено графу про стан інформатизації. Відтоді у звітах можна постійно знайти інформацію про кількість комп’ютерів, периферійне обладнання, працівників, які обслуговують цю ділянку діяльності, завдання, що виконуються за допомогою такого обладнання, а також про бази даних.

¹⁰ За реєстрацією Відділу організації та удосконалення ГДДА – знак WOU–031–1/04.

¹¹ Деякі архіви, що не входять до державної архівної системи, вирішили використовувати менш поширене програмування, наприклад Центральний військовий архів – Power Builder, Бюро інформації і розшуку Польського Червоного Хреста (ПЧХ) – Neurosoft/HTML/PLS, Архів університету Міколая Коперніка – POSTGRESQL, Архіви Радіо і Телебачення – CUADRA STAR.

¹² Порівн. зіставлення та аналіз даних за 1996 р. у праці: *Laszuk A.* Bazy danych w archiwach państwowych // *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku...* – T. I. – S. 233.

¹³ Систематичне створення електронних індексів до актів метричних книг іудейського віросповідання відбувається в рамках проекту Jewish Records Indexing-Poland, що координує Stanley A. Diamond – <http://www.jewishgen.org/JRI-PL/>.

¹⁴ В установах, не підпорядкованих Генеральній дирекції державних архівів, бази даних найчастіше використовуються при описуванні документів на рівні одиниці зберігання та фонду, а також для створення покажчиків (переважно іменних і географічних). Тут варто наголосити, що найбільші зібрання інформації, які зосереджені в комп'ютерних базах даних і налічують сотні тисяч записів, є в таких архівах: Архів дієцезії в Познані, Центральному геологічному архіві, Архіві Телебачення, Архіві Радіо та Архіві Варшавського університету.

¹⁵ Międzynarodowy standard opisu archiwalnego. Część ogólna ISAD (G). – Warszawa, 1995.

¹⁶ Ryszewski B. Problemy komputeryzacji archiwów. – Toruń, 1994; порівн.: Kowalewski M. Zastosowanie standardu opisu archiwaliów FOPAR na przykładzie zespołu archiwalnego Prezydium WRN w Szczecinie // Szczeciński Informator Archiwalny. – 1998. – № 12. – S. 39–63.

¹⁷ База була підготовлена з методичної сторони Анджеєм Бернатом і Анною Лашук, а з технічної – Марком Чехочінським і Адамом Островським (Архів архіву ГДДА, од. зб. 294/13); Laszuk A. System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM // Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. – 1998. – Т. 70. – S. 91–98.

¹⁸ Конвертацію здійснив Рафал Мровец, а чергову версію бази даних опрацював Марек Кучинський.

¹⁹ Базу створив Анджей Яблонський.

²⁰ Розпорядження Генерального директора державних архівів від 9 березня 1990 р. № 2 щодо обліку архівних документів у державних архівах (Zbiór przepisów archiwalnych... – S. 620, 623).

²¹ Постанова Генерального директора державних архівів від 30 січня 2004 р. № 3 щодо впровадження до застосування в державних архівах бази даних Облікової системи архівного фонду SEZAM 6.0 (реєстрація Центру архівної інформації ГДДА – znak COIA-021-1/03 і COIA-021-2/04).

²² Спрямування щодо створення друкованих описів фондів, що зберігаються в державних архівах, впроваджено розпорядженням Генерального директора державних архівів від 19 березня 1960 р. № 6 (Zbiór przepisów archiwalnych... – S. 275). З інформаційного боку базу даних опрацював Марек Кучинський (Архів архіву, од. зб. 294/13).

²³ Ryszewski B. Problemy komputeryzacji archiwów. – Toruń, 1994. – S. 52–58.

²⁴ Порівн.: Choniawko A. Niektóre aspekty opracowania akt w Archiwum Państwowym w Poznaniu przy wykorzystaniu techniki komputerowej // Archeion. – 2002. – Т. 104. – S. 129–147.

²⁵ Триває робота над новими методичними рекомендаціями щодо опрацювання печаток, фотографій і плакатів з одночасним створенням комп'ютерних баз даних.

²⁶ (Архів архіву, од. зб. 306/21, реєстрація Центру архівної інформації ГДДА – znak COIA-0420-8/01). З інформативного боку першу версію бази опрацював Адам Островський, другу – Марек Кучинський.

²⁷ Інформативний бік бази опрацював Анджей Яблонський.

²⁸ Розпорядження Генерального директора державних архівів від 23 жовтня 2002 р. № 11 щодо впорядкування й обліку картографічної документації в державних архівах (znak ZNA – 021–5/02). З інформативного боку базу опрацював Себастьян Капровський.

²⁹ Розпорядження Генерального директора державних архівів від 28 грудня 1999 р. № 11 щодо мікрофільмування й обліку мікрофільмів у державних архівах (Zbiór przepisów archiwalnych... – S. 638). Базу FILMIK опрацювали Анна Поквар і Марек Барщ, а з технічного боку – Марек Кучинський, інформатизаційна версія бази MIKROFILM – Рафал Мровець.

³⁰ Їх основою є: Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych / Pod red. Bystrzyckiego T. – Przemyśl–Warszawa, 1933, а також *Rospond S.* Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej – Cz. 1: Polsko–Niemiecka. – Wrocław, 1951.

³¹ Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin (ISAAR CPF). – Warszawa, 2000.

³² Засади бази опрацювала Анна Лашук, з технічного боку її виконав Адам Островський, а чергову версію – Марек Кучинський.

³³ Версію використання бази створив Марек Кучинський.

³⁴ Відомості з бази ELA у частині, що стосується осіб іудейського віросповідання та євреїв, доступні в Інтернеті на порталі Routes to Roots Foundation – <http://www.rtrfoundation.org/search.asp>.

³⁵ Засади цих баз даних підготували колективи, а з технічної сторони її опрацював Марек Кучинський.

³⁶ Розпорядження Генерального директора державних архівів від 15 червня 2000 р. № 8 щодо проведення державними архівами контролю за користуванням архівними матеріалами, що входять до Національного архівного фонду (реєстрація відділу організації та удоступнення – znak WOU – 402–6/2000).

³⁷ Reconstitution of the Memory of Poland. – Warsaw, 2000.

³⁸ Розпорядження міністра культури від 12 травня 2003 р. щодо умов зберігання особистої документації і діловодства працеводців (Dz. U. 2003 nr 98 roz. 901).

³⁹ Архів Польської Академії Наук, Архів Бібліотеки Варшавського університету і Архів Варшавського університету, Архів Національного музею у Варшаві, Музей перших Пястів на Левніці, Архів університету Миколая Коперніка в Торуні, Архів дієцезії в Лодзі, Єврейський історичний інститут, Архів “Солідарності”, Спілка сибіряків у Лодзі, Архів науки ПАН і ПАУ, Інститут національної пам’яті, а також Інститут Юзефа Пілсудського у Нью-Йорку, Польський науковий інститут в Америці, Товариство ветеранів Польської армії в Америці.

⁴⁰ Поп.: *Wojtkowski R.* Możliwości wykorzystania lokalnych i światowych sieci komputerowych w promocji zasobu archiwalnego i wymianie informacji // *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku...* – Т. II. – S. 31–36; *Flis S.* Archiwa polskie a Internet // *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego...* – S. 65–76.

⁴¹ Закон від 6 вересня 2001 р. про доступ до публічної інформації (Dz.U. nr 112, roz. 1198) з пізнішими змінами, а також розпорядження Міністра

внутрішніх справ і адміністрації від 17 травня 2002 р. щодо Бюлетеня публічної інформації (Dz.U. nr 67, poz. 619).

⁴² Адміністратор дискусійного форуму Рафал Магрись з Державного архіву в Любліні.

⁴³ Редактор порталу – Адам Банецький з відділу в Любані Державного архіву у Вроцлаві.

⁴⁴ Закон від 18 вересня 2001 р. про електронний підпис (Dz.U. nr 130, poz. 1450, з пізнішими змінами).

⁴⁵ *Mijal P., Mijal W.* “Akta osobowe cudzoziemskich robotników przymusowych (1939–1945) z zespołu Prezydium Policji w Szczecinie (Polizeiprasidium in Stettin)”. – Szczecin, 2003.

⁴⁶ Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej w fotografii. Katalog fotografii z Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie (1919–1939) / Oprac. Boniecki J. – Warszawa, 1996; Meldunki miesięczne wywiadu przemysłowego KG ZWZ/AK 1941–1944. Faksymile / Przygotował do wydania Glass A. – Warszawa, 2001.

⁴⁷ Закон від 29 серпня 1997 р. про охорону особистих даних (Dz. U. nr 133, poz. 883), розпорядження Міністра внутрішніх справ і адміністрації від 3 червня 1998 р. щодо визначення основних технічних і організаційних умов, яким мають відповідати обладнання й інформаційні системи, що слугують для обробки особистих даних (Dz. U. Nr 80, poz. 521 oraz z 2001 r. Nr 121, poz. 1306).

⁴⁸ Результатом цих симпозіумів стали матеріали, опубліковані в серії “Комп’ютеризація архівів”: t. 1: Problemy opracowania archiwaliów staropolskich w skomputeryzowanych systemach informacyjnych: materiały symposium, Toruń 9–10 września 1993 r. / pod red. Ryszewskiego B. – Toruń, 1994; T. 2: Problemy komputeryzacji archiwów: zagadnienia ogólne, opracowanie dokumentacji kartograficznej i technicznej w skomputeryzowanych systemach informacyjnych: materiały symposium, Toruń, 15 i 16 grudnia 1994 r. / Pod red. Ryszewskiego B. – Toruń, 1996; t. 3: Problemy zespołowości w archiwistyce i praktyce archiwów : materiały symposium, Toruń, 20– 21 października 1995 r. / Pod red. Robótki H. – Toruń, 1997; T. 4: Problemy struktury zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów: materiały symposium, Toruń, 4–5 października 1996 r. / Pod red. Robótki H. – Toruń, 1998; T. 5: Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych: materiały symposium, Toruń, 5– 6 grudnia 1997 r. / Pod red. Robótki H. – Toruń, 1999; T. 6: Problemy opracowania...

⁴⁹ Див.: Stan i perspektywy... – S. 137–138. Ці питання і надалі залишаються актуальними.

⁵⁰ Про більш широкі аспекти сучасної архівістики й дилеми, перед якими стоять архівісти, порівн., наприклад: Skupieński K. Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków // “Archiwista Polski”. – 2001. – № 3–4. – S. 81–91.

⁵¹ *Turski W. M.* op.cit. – S. 49–51.

⁵² Постанова Генерального директора державних архівів від 23 листопада 1998 р. № 3 про створення наукової групи щодо справ електронних архівів (реєстрація наукового центру архівістики – znak ZNA-021-3/01).

⁵³ Розпорядження Генерального директора державних архівів від 27 листопада 2001 р. № 24 про створення наукового колективу для проведення функціонального аналізу державних архівів.